

УДК 339.54.012.435

Т. Л. Боднарчук*Інститут економіки та прогнозування НАН України*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПОЛІТИКИ ПРОТЕКЦІОНІЗМУ

У статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти наукового дискурсу щодо проблематики протекціонізму. Розглядається поняття протекціонізму у вузькому та широкому значенні, досліджується діалектика змісту категорії у сучасних глобалізаційних умовах. Висвітлюється та узагальнюється проблема практичної реалізації політики в різних країнах поряд з лібералізацією. Здійснюється короткий аналіз рівня та необхідності застосування протекціонізму в Україні.

Ключові слова: економічна глобалізація, зовнішньоекономічна діяльність, політика протекціонізму, лібералізація.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси сьогодні стали невід'ємним елементом суспільного життя всіх країн світу та сприяють посиленню взаємозалежності їх національних економік, що, врешті-решт, призводить до численних проблем і труднощів. Це підтверджує світова фінансово-економічна криза, яка розпочалася у фінансовому секторі промислово розвинених країн, але стала важким ударом для національних економік багатьох країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою. Стає очевидним, що економічна глобалізація поглиблює диспропорції розвитку світового господарства, посилюючи розрив між країнами світу.

Такі реалії розвитку національних економік вимагають перегляду ролі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та актуалізації проблеми політики протекціонізму. Довкола цього питання ведуться численні наукові дискусії, підходи до нього криють у собі ряд теоретичних і практичних суперечностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти становлення політики протекціонізму висвітлювали у своїх роботах відомі класики-економісти: Т. Мен, Ф. Ліст, О. Гамільтон, Г. Джонсон, Л. Грінфелд, А. Бретон, І. Янжул, Д. Менделєєв тощо.

Питання механізму та шляхів реалізації політики протекціонізму в національній економіці, засобів її втілення в сучасних глобалізаційних умовах досліджують у своїх працях численні українські та зарубіжні науковці: В. Рокоча, А. Філіпенко, А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Данилишин, І. Школа, В. Козменко, Т. Циганкова, Г. Мерніков, М. Корден, Е. Хілман, Н. Воуздєн тощо.

Разом з тим, широкий спектр досліджень даного поняття породив ряд наукових дискусій, що актуалізує проблему перегляду суті терміна протекціонізму у вузькому та широкому значенні, дослідження діалектики його змісту в сучасних умовах та необхідності і рівня практичного втілення політики протекціонізму в промислово-розвинених країнах та країнах, що розвиваються, поряд з іншими видами зовнішньоторговельної політики, зокрема, лібералізацією.

Постановка мети і завдань. Метою статті є висвітлення основних теоретичних аспектів та розкриття практичних суперечностей проблематики протекціонізму в умовах активного розвитку глобалізаційних процесів, визначення шляхів її вирішення. Досягнення зазначеної мети обумовило постановку таких завдань: дослідити теоретичну концепцію сучасного протекціонізму, проаналізувати специфіку застосування політики захисту вітчизняного виробника у світі, визначити особливості пристосування теоретичних та практичних імперативів політики протекціонізму до сучасних умов економічного розвитку України.

Основний зміст та отримані результати дослідження. У сучасних глобалізаційних умовах реалізація політики протекціонізму в країнах світу набула яскраво вираженого парадоксального характеру. Промислово розвинуті країни проводять двояку політику: відстоюючи на словах принципи лібералізації, на практиці не відступають від політики протекціонізму, жорстко захищаючи свого виробника і споживачів від зовнішньої конкуренції. Натомість країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою намагаються все більше лібералізувати свої ринки, тим самим посилюючи залежність власної економіки від кон'юнктури світового господарства. Теоретична думка лобіює стереотип про негативи протекціонізму та необхідність його викорінення, захищаючи політику вільної торгівлі. Натомість практика переконує в протилежному: політика захисту вітчизняного виробника є одним з важливих заходів як забезпечення економічного зростання слабких країн, так і підтримки високого рівня розвитку лідерів. У свою чергу, лібералізація і породжена нею економічна відкритість може бути шкідливою, такою, що, на думку Г. Касьянова, лише створює умови для перекачування природних ресурсів зі слабо розвинених країн у потужніші, тим самим позбавляючи ці країни природних конкурентних переваг, а відтак надії на майбутній економічний прорив [1, с. 140].

Як не дивно, але підтвердження цьому можна знайти, проаналізувавши принципи діяльності Світової організації торгівлі. Головною метою створення і діяльності цієї структури є поступове зниження рівня протекціонізму в торговельних відносинах країн-членів, зниження митних тарифів, формування системи відносин, яка б дала змогу уникати торговельних конфліктів [2, с. 14]. Проте механізм дії СОТ криє в собі ряд внутрішніх суперечностей, завдяки яким стає можливим протекціонізм з боку організації, покликаної обстоювати тотальну лібералізацію світового ринку. Мова йде про ряд інструментів дестимулювання небажаної конкуренції, які не заперечуються СОТ, а навіть нею стимулюються. Це, насамперед, антидемпінгові розслідування,

субсидування національних виробників у формі "фінансового сприяння", регіональні торговельні угоди тощо. Більш м'якими протекціоністськими заходами, на які слабо реагує СОТ, є невиконання її рішень з розв'язання суперечок під різноманітними приводами, уникнення виконання рекомендацій, обіцянка сформулювати і висунути власні пропозиції у відповідь на критику політики, що проводиться, а також елементарне затягування багатосторонніх торговельних переговорів [3, с. 94]. Як не дивно, але особливо цими заходами зловживають не країни, що розвиваються, а світові лідери.

Зокрема, США є водночас найактивнішим скаржником у СОТ і найчастішим об'єктом нападок з боку інших країн через свою протекціоністську політику, яка є хоч і вибірковою, проте досить агресивною. США часто зловживають такими основними методами державного захисту своїх товаровиробників, як надмірні митні збори, квотні обмеження, технічні бар'єри, виробниче субсидування, так зване "фінансове стимулювання" тощо. Зокрема, для підтвердження думки можна навести такі приклади:

- у 2009 р. палата представників США прийняла закон про пакет фінансового стимулювання, який повинен був забезпечити 25%-ну конкурентну перевагу виробникам заліза і сталі у США [4, с. 6];
- за 2009 р. влило 17,4 млрд дол. США в автомобільні компанії Америки – General Motors, Ford, Chrysler [5, с. 19];
- у вересні 2010 р. введено додаткові митні збори на китайські автопокришки, що створило загрозу виникненням торговельної війни між США та КНР.

Аналогічно до США країни ЄС, які досить активно пропагують принципи лібералізму та закликають суворо дотримуватися правил СОТ, на практиці досить ефективно захищають внутрішній ринок від товаровиробників із третіх країн як тарифними, так і нетарифними методами. Це доводять нещодавні протекціоністські заходи провідних лідерів ЄС, зокрема:

- у 2010 р. в Іспанії запущено програму пропаганди національної продукції "Купуй іспанське!";
- у Великій Британії надано фінансову підтримку автомобільній промисловості на суму 2,3 млрд фунтів стерлінгів [5, с. 19];
- уряд Німеччини зобов'язується здійснювати виплату бонусу в розмірі 2500 євро на купівлю нового вітчизняного екологічного автомобіля.

У разі загрози для внутрішнього виробника розвинені країни перекривають доступ імпортерам з інших держав на свої ринки, а коли необхідно забезпечити надходження власних товарів на іноземні ринки, навпаки, вимагають усунути торговельні бар'єри. Це проста політика прагматизму, яка диктується вічними законами виживання та є цілком виправданою в сучасних глобалізаційних умовах. Натомість абсолютно незрозумілими є дії країн, що розвиваються: у гонитві за досягненнями у зовнішній сфері та престижністю членства в тій чи іншій міжнародній організації вони потрапляють в економічну кабалу до розвинутих держав. Це стає не лише загрозою для їхньої національної безпеки, але й істотною перепорою на шляху до економічного прогресу.

Світовий досвід та сучасні реалії реалізації політики протекціонізму породжують численні наукові дискусії з приводу доцільності її застосування в тій чи іншій країні. Зокрема, у контексті теорії розвитку міжнародної торгівлі точиться досить гостра полеміка між прихильниками протекціонізму та вільної торгівлі. Провідні вчені-економісти, аргументовано захищаючи власні погляди, не можуть віднайти ту вірну "золоту середину" та оптимальний компроміс між цими двома формами зовнішньоторговельної політики. Проаналізувавши публікації вітчизняних та закордонних дослідників, можна дійти висновку, що вищезазначений науковий дискурс має три передбачуваних стратегії вирішення.

Представники першого напрямку агресивно захищають протекціонізм та, наводячи явні позитиви явища, доводять необхідність проведення цієї політики передусім у зовнішній торгівлі країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою. Найголовнішими аргументами прибічників протекціонізму є такі:

- необхідність державного захисту своїх галузей промисловості, що перебувають у стадії становлення, від конкуренції з імпортерами, створення для них більш сприятливих умов порівняно з тими, в яких опинилися імпортери аналогічних товарів [6, с. 65];
- потреба забезпечувати зайнятість населення, яка зменшується через завезення дешевих товарів з-за кордону [1, с. 132];
- забезпечення національної незалежності у стратегічно важливих галузях економіки;
- необхідність забезпечити економічну безпеку країни в періоди міжнародної напруженості та зменшити залежність від іноземних держав [6, с. 65];
- уникнення іноземної екстерналізації.

На даному етапі дослідження вищезазначені позитиви протекціонізму породжують, здавалося б, єдино істинний висновок, що така політика сприяє захисту національної економіки та збереженню безпеки держави, у той час як лібералізація поглиблює економічні диспропорції в розвитку країн світу.

Цю думку заперечують представники іншого напрямку – прихильники політики вільної торгівлі, наводячи контраргументи проти протекціонізму, що зводяться до такого:

- протекціонізм руйнує стимули, створені іноземною конкуренцією;
- протекціонізм перешкоджає взаємовигідному міжнародному поділу праці (МПП) та інтернаціоналізації виробництва;
- протекціонізм створює атмосферу агресивної та войовничої конкуренції між країнами та наднаціональними об'єднаннями, які у відповідь на захисні обмеження інших держав змушені вводити ще більші обмеження [7, с. 65];
- митні протекціоністські заходи стають тягарем для вітчизняного споживача;
- протекціонізм не вирішує проблему зайнятості (підвищення торгових бар'єрів викликає зниження ефективності виробництва та якості вітчизняної про-

дукції, що за умови обмеження імпорту веде до зростання цін, негативно позначається на обсягах продаж та кількості робочих місць) [8, с. 62].

Перелічені аргументи "за" і "проти" політики протекціонізму перешкоджають формуванню однозначного ставлення до цієї категорії. Неможливо визнати політику протекціонізму абсолютно позитивним чи негативним явищем у зовнішній торгівлі країни, аналогічно як і лібералізацію. Саме наявність цих альтернатив орієнтації на зовнішні ринки породжує третій напрям – поміркований, представники якого схиляються до помірної лібералізації з тимчасовим протекціонізмом. Така політика має бути гнучкою: реагувати на зміни і модифікуватись відповідно до характеру змін у суспільстві та економічній кон'юктурі. На наш погляд, насамперед, це стосується країн, що розвиваються, та з молодою ринковою економікою, де досить важко спрогнозувати наслідки введення протекціоністських заходів.

Світовий досвід застосування протекціонізму свідчить про те, що захист внутрішнього ринку в таких країнах може як призвести до розквіту національного виробництва, так і до законсервування слабкості окремих вітчизняних галузей. Зокрема, прикладом може слугувати успіх розвитку автомобілебудування Південної Кореї та Бразилії, безпосередньо пов'язаний з активною державною підтримкою, у той час як протекціоністська політика в автомобільних промисловостях Аргентини та Австралії бажаних результатів не дала [9, с. 1]. Досить часто у країнах з перехідною економікою наявність протекціоністських заходів не дає очікуваного позитивного ефекту: національні виробники не шукають шляхів зниження власних виробничих витрат для отримання конкурентних переваг, а маніпулюють системою субсидування та ліцензування з метою отримання надприбутків, відмовляючись від можливості розширення власного виробництва, покращення якості продукції, впровадження новітніх технологій. І в результаті ці "захищені" національні виробництва не досягають рівня конкурентоспроможності, достатнього для активної діяльності на міжнародних ринках. Усе це підводить до висновку, що політика протекціонізму автоматично проблемами розвитку національних виробників не вирішує, а виступає надзвичайно складним, тонким інструментом, використання якого вимагає від державної влади компетентності і відчуття ринкової ситуації. Застосовуючи заходи протекціонізму у тій чи іншій країні, необхідно враховувати ряд його особливостей:

- протекціонізм має політичне забарвлення і багато в чому визначається загальним політичним курсом держави;
- розвиток протекціонізму тісно пов'язаний зі ступенем державного втручання в економіку країни (чим сильніша і активніша участь держави в економічних процесах, тим більша ймовірність застосування протекціонізму) [10, с. 435];
- успіх протекціоністських заходів залежить від вибору проміжку часу для державного захисту: досить часто тимчасовий протекціонізм перетворюється на постійний;
- застосування протекціоністських заходів в основній галузі має неодмінно супроводжуватися державною підтримкою суміжних: тільки розвиток пов-

номасштабного виробництва може забезпечити значну частку у ВВП, створення робочих місць і суттєве зростання доходів у бюджет [9, с. 3];

– застосування заходів протекціонізму у національних виробництвах має поєднуватися з вимогами уряду щодо дотримання високої прибутковості.

Саме врахування вищезазначених умов застосування протекціоністських заходів у країні забезпечить їй внутрішнє економічне зростання, яке є запорукою її успіху й на міжнародній арені. Про це свідчить досвід Китаю, Індії, Південної Кореї, які ще донедавна підпадали під ярлик відстаючих країн, а сьогодні стають в один ряд зі світовими лідерами.

Теоретичні та практичні суперечності політики протекціонізму пов'язані з неоднозначністю трактування цієї категорії. На наш погляд, розгляд поняття в історичному ракурсі підтверджує різницю між класичним та сучасним розумінням його основ. Основоположник протекціонізму Т. Мен у класичному розумінні категорії акцентує увагу не на обмеженні імпорту, а на постійному стимулюванні вітчизняного експорту. Протекціонізм – це продаж іноземцям щорічно на більшу суму, ніж купівля у них. Метою економічної політики проголошено досягнення позитивного сальдо торговельного балансу [11]. Дещо відмінний відтінок протекціонізму надають інші класики-економісти, зокрема Ф. Ліст та О. Гамільтон, які переносять його із сфери суто зовнішньоторговельної у загальноекономічну сферу. Вони трактують поняття як метод економічного управління, що передбачає розвиток внутрішньої конкуренції та сприяння формуванню сильного вітчизняного виробника, який відтіснить ме експансійного іноземного конкурента з внутрішнього ринку. За Ф. Лістом, мета протекціоністської системи – це промислове виховання нації. Потреба у ній відпадає зі створенням конкурентоспроможної промисловості [12]. У свій час цю думку абсолютно підтвердив відомий російський теоретик, дослідник протекціонізму та лібералізації Д. Менделєєв. Протекціонізм Д. Менделєєв визначав як покровительство внутрішній промисловості, яке виявляється не лише у провадженні митної політики, а й передбачає такі заходи, як виклик внутрішній конкуренції за допомогою полегшень розвитку внутрішньої промисловості та покровительство свободі застосування праці в усіх видах економічної діяльності [13, с. 159]. Таким чином, у класичному розумінні перед протекціонізмом ставилася, насамперед, мета стимулювання розвитку вітчизняного виробництва й експорту, а не обмеження імпорту операцій та доступу іноземного конкурента на внутрішній ринок.

Історична практика неефективного застосування політики протекціонізму внесла негативний аспект у теперішнє розуміння даної категорії, трактуючи її як агресивний захист державою власних економічних та політичних інтересів, шляхом обмеження іноземної торговельно-економічної експансії, що, врешті-решт, провокує лише протидію з боку країн-партнерів та гальмує розвиток міжнародної торгівлі. Саме з цієї точки зору розглядають політику протекціонізму прихильники лібералізації. Зрозуміло, якщо розглядати протекціонізм лише як політику митного захисту внутрішнього ринку за допомо-

гою ряду радикальних заходів, таких як підвищення митних тарифів, збільшення митних зборів, посилення квотування, ліцензування, ускладнення системи митних стандартів тощо, дане твердження є певною мірою вірним. Проте, на наш погляд, таке тлумачення протекціонізму є вузьким, обмеженим та ігнорує класичні постулати трактування категорії.

У широкому розумінні протекціонізм можна вважати економічною політикою, мета якої полягає насамперед у підвищенні конкурентоспроможності вітчизняної продукції та формуванні стабільного внутрішньоконкурентного середовища, яке не державними заходами, а методами ринкового саморегулювання відтіснятиме іноземного виробника з ринку. З цієї точки зору протекціонізм включає ряд засобів, спрямованих на пришвидшення вирішення структурних проблем в національній економіці. Умовно в широкому значенні їх можна розподілити на три групи:

- Методи підтримки вітчизняного виробника, які охоплюють систему, головним чином, фінансово-економічних інструментів:

- пряма фінансова підтримка вітчизняного виробника та національне субсидування;
- фінансовий протекціонізм (деякі країни в програмах з відновлення національних економік відмовляються закладати статті на допомогу підприємствам-нерезидентам, або встановлюють для компанії, що отримала державну допомогу вимогу використання інвестиційних ресурсів тільки в межах країни [14, с. 25]);
- система пільгового експортного кредитування;
- спеціальний податковий режим та введення податкових канікул для виробників пріоритетних сфер економіки;
- валютна політика, спрямована на зниження курсу національної валюти;
- вимоги щодо вмісту місцевих компонентів тощо.

- Методи формування ефективного внутрішньоконкурентного середовища: підтримка НДДКР у державному та приватному секторах; недискримінаційна політика державних закупівель і замовлення; застосування системи антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних заходів щодо імпортової продукції; система внутрішніх податків та зборів тощо.

- Методи стимулювання вітчизняного споживача: програми просування вітчизняної продукції у свідомості споживача ("Купуй вітчизняне!!!"); контроль за ціновою політикою вітчизняного виробника; активне проведення антимонопольної політики стосовно вітчизняного виробника в умовах послаблення іноземної конкуренції.

З цієї точки зору політика протекціонізму є абсолютно позитивним, ефективним та сприятливим явищем для розвитку національної економіки як високорозвинених країн, так і країн, що розвиваються. На наш погляд, протекціонізм слід сприймати не як засіб боротьби з іноземною конкуренцією та обмеження вільної торгівлі, а як політику сприяння розвитку національного

виробництва, створення умов внутрішньої конкуренції, більш сприятливих для вітчизняного виробника, ніж імпортера.

Вищезазначені теоретичні та практичні імперативи політики протекціонізму потрібно врахувати й Україні, яка хоч і отримала статус ринкової держави, проте фактично не належить до передових країн світу. Зовнішньоторговельна політика, яка проводиться на сьогоднішній день в країні, є неефективною та призводить до надмірної відкритості економіки та низької конкурентоспроможності більшості галузей народного господарства. Очевидно, що це становить небезпеку для національного суверенітету держави та формує ризики для забезпечення економічного зростання на перспективу.

Помилка, на нашу думку, тягнеться ще з початку періоду незалежності, коли було взято невірний курс на посилення ролі країни у світовому просторі, а не на перебудову та розвиток внутрішньої економіки. Як наслідок, сьогодні країна бере активну участь у світогосподарських процесах, є одним із лідерів за рівнем відкритості економіки, а національними конкурентними перевагами, як не парадоксально звучить, користуються не вітчизняні виробники, а зовнішні торговельні партнери. З огляду на це, країні слід шукати певного компромісу між захистом національних інтересів та виконанням міжнародних зобов'язань. У загальному вираженні таким компромісом може стати принцип послідовної обережної лібералізації з елементами протекціонізму, щоб створити належні умови для функціонування господарства, захистити вітчизняних виробників і забезпечити інтеграцію України у світовий економічний простір.

Найпершим завданням на шляху до реалізації такої політики має стати розробка національної стратегії, оскільки у разі відсутності чіткого курсу дій створюються численні пілстави для дискусій. Ключовими елементами такої стратегії має бути визначення перспективних та пріоритетних для національної економіки галузей і відгородження їх від іноземної конкуренції нетарифними прихованими методами протекціонізму. Насамперед для реалізації цього завдання необхідно відмовитися від практики розпорошення обмежених фінансових ресурсів держави між значною кількістю державних програм та напрямів бюджетного фінансування. Це дасть можливість спрямувати обмежені державні ресурси у раціональне та ефективне для національної економіки русло. Стосовно пріоритетних сфер національного господарства слід відмітити, що єдиного і безперечного переліку галузей немає, натомість існує ряд пропозицій та поглядів сучасних науковців. Зокрема, Л. Антонюк стверджує, що пріоритетними галузями економіки, яким необхідно надавати державну підтримку, мають бути галузі, що складають основу "економіки знань" [15, с. 733]. Маються на увазі сфери інтелектуальної власності, ноу-хау, наукомістких високих технологій. На наш погляд, ця думка вірна, проте має суттєвий недолік – реалізація завдання потребує значних фінансових ресурсів, акумулювати які в сучасних умовах економічного розвитку не так легко. Подібна проблема характерна і для переліку перспективних галузей, які пропонує Г. Касьянов: легка промисловість (бавовняна), мікроелектроніка, аеро-

космічні технології, суднобудування, військова сфера, кібернетика, біотехнології [1]. На нашу думку, пріоритетною має стати сервісна сфера, зокрема, сектори ділових та фінансових послуг. Їх розвиток не потребує порівняно значних ресурсних вливань, натомість з часом дасть змогу накопичити потужну фінансову базу для реалізації пріоритетних галузей, які пропонують вищезазначені науковці. Поряд із визначенням важливих для економіки галузей, необхідною стає підтримка та всіляке стимулювання малого та середнього бізнесу, який сьогодні в умовах відсутності великого масового вітчизняного виробника залишається єдиним стовпом опори для національної економіки. Саме вищезазначені пріоритети можуть створити сприятливі умови для ще одного вагомого елемента національної стратегії економічного розвитку – залучення іноземних інвестицій та формування джерел самоінвестування національної економіки.

Зазначені шляхи реалізації національної стратегії мають практичний характер, проте не слід забувати й про теоретико-науковий аспект, а саме дослідження історичного досвіду застосування політики захисту національного виробника. Цікавим, у цьому плані, є період кунця XIX – початку XX ст., коли Україна, перебуваючи у складі Російської імперії, завдяки ефективному протекціонізму досягла статусу провідного торговельного партнера, а її економіка отримала можливості для прискореного внутрішнього зростання.

Висновки і перспективи дослідження. Узагальнюючи все вищесказане, можна зробити висновок, що в сучасних глобалізаційних умовах теоретичне обґрунтування та практична реалізація політики протекціонізму огорнута численними суперечностями. Пов'язані вони насамперед з неоднозначністю трактування категорії в класичному та сучасному розумінні. Якщо основоположники протекціонізму розглядають його як політику стимулювання розвитку вітчизняного виробництва й експорту, то сьогодні поряд з даним твердженням з'являється його трактування як агресивної політики захисту державою своїх інтересів та боротьби з іноземною торговельно-економічною експансією. Проаналізувавши наявні підходи, підходимо до висновку, що правильнішим є розгляд протекціонізму не у вузькому значенні, де він представляє лише митний захист, а в широкому – як економічну політику, яка за допомогою методів підтримки вітчизняного виробника, стимулювання національного споживача та формування ефективного внутрішньоконкурентного середовища забезпечує розвиток національної економіки та не суперечить принципам світової співпраці.

Ряд теоретичних суперечностей поняття протекціонізму зумовлюють наукові дискусії між його прихильниками та противниками з приводу практичної реалізації. Провідні вчені-економісти, аргументовано захищаючи власні міркування та теоретичні погляди, займають радикально протилежні позиції: з одного боку, агресивні прибічники протекціонізму, з іншого – лібералізації. Проблему "золотої середини" намагаються вирішити представники третього напрямку – поміркованого, який передбачає помірну лібералізацію з тимчасо-

вим протекціонізмом. На наш погляд, думка є досить загальнотеоретичною та має бути доповнена необхідністю врахування типу економічного розвитку країни та її специфічних внутрішніх особливостей. Коли мова йде про відсталі країни, доцільним є тимчасове застосування агресивного чи прихованого протекціонізму, розвинуті держави – помірна лібералізація. На практиці ж маємо явний парадокс: світові лідери (США, країни ЄС), теоретично захищаючи принципи лібералізації, не відступають від політики протекціонізму, натомість, відстаючі держави намагаються все більше лібералізувати внутрішні ринки, щоб посилити свою роль у світовому просторі. Виходом із цієї ситуації, на наш погляд, є лише переорієнтація економічної політики відстаючих держав: проведення власних оригінальних стратегій розвитку з використанням зважених та продуманих заходів протекціонізму.

Це слід врахувати й Україні, де сучасна зовнішньоторговельна політика є досить неефективною і призводить до надмірної відкритості економіки та низької конкурентоспроможності більшості галузей народного господарства. Сучасна економічна ситуація в державі вимагає переходу до принципу послідовної обережної лібералізації з елементами протекціонізму, що передбачає, у практичному плані, визначення пріоритетних для національної економіки галузей та відгородження їх від іноземної конкуренції нетарифними прихованими методами протекціонізму, підтримку малого та середнього бізнесу, посилення іноземного інвестування та створення умов для самоінвестування національної економіки, а в теоретичному – ретельне дослідження історичного досвіду застосування політики протекціонізму, зокрема, в період кінця XIX – початку XX ст.

1. Касьянов Г.В. Теорії нації та націоналізму: моногр. / Г.В.Касьянов. – К. : Либідь, 1999. – 352 с.
2. Димидет В.В. Перспективи інтеграції національного бізнесу України до Світової торговельної системи в умовах політики подвійних стандартів СОТ / В.В.Димидет // Зовнішня торгівля: право та економіка: наук. журн. – К., 2007. – № 4 (33). – С. 12–15.
3. Всемирная торговая организация и национальные экономические интересы / Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. – М. : Наука, 2003. – 328 с.
4. WTO Staff, Report to the TPRB from the Director – General on the Financial and Economic Crisis and Trade – Related Developments. – 2009. – February 9. – P. 8.
5. Антикризисна політика в світі та Україні : порівняльна оцінка заходів та економічних ефектів : аналіт. доп. // Ін-т екон. дослідж. та політ. консультацій [Електронний ресурс]. – К., 2009. – Режим доступу: www.ier.kiev.ua
6. Управление внешнеэкономической деятельностью : учеб. пособие / под общ. ред. А.И. Кредисова – 2-е изд. – К. : ВИРА, 2001. – 640 с.
7. Свиных В.Г. Таможенно-тарифное регулирование внешнеэкономической деятельности и таможенная стоимость : учеб. / В.Г.Свиных. – М. : Экономист, 2005. – 271 с.
8. Юрченко К. Загальні принципи регулювання міжнародної торгівлі в рамках Світової організації торгівлі та підвищення загального економічного розвитку країн, що розвиваються / К.Юрченко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 61–63.

9. Андреев О.В. Перспективы заимочения світової практики застосування протекціонізму для розвитку автомобілебудування / О.В. Андреев // Теорія та практика державного управління. – 2009. – Вип. 1(24). – С. 1–9.
10. *Todaro Michael P.* Economic Development - 6thed / Todaro Michael P. – Addison : Wesley Publishing Company, 1997. – P. 417–497.
11. *Mun T.* England's Treasure by Forraign Trade / T. Mun. – New York (Macmillan and Co.) and London, 1895.
12. *List F.* The National System of Political Economy / F. List London, 1976. – P. 97.
13. *Менделеев Д.И.* Заветные мысли : полное изд. (впервые после 1905 г.) / Д.И. Менделеев. – М. : Мысль, 1995. – 413 с.
14. *Філатов В.В.* Напрямки сучасної митної політики України / В.В.Філатов // Митна справа. – 2009. – № 4(64). – С. 24–30.
15. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : моногр. : у 2 т. Т. 1 / Д.Г.Лук'яненко, А.М.Поручник, Л.Л.Антонюк та ін. ; за заг. ред. Д.Г.Лук'яненка, А.М.Поручника. – К. : КНЕУ, 2006. – 812 с.

Транслітерований список джерел

1. Kas'janov G.V. Teorii' nacii' ta nacionalizmu : monogr. / G.V.Kas'janov. – К. : Lybid', 1999. – 352 s. [in Ukrainian]
2. Dymydet V.V. Perspektivyv integracii' nacional'nogo biznesu Ukrainy do Svitovoi' torgovel'noi' systemy v umovah polityky podvijnyh standartiv SOT / V.V. Dymydet // Zovnishnja torgivlja: pravo ta ekonomika: nauk. zhurn. – К., 2007. – № 4 (33). – S. 12–15. [in Ukrainian]
3. Vsemirnaja torgovaja organizacija i nacional'nye jekonomicheskie interesy / In-t mirovoj jekonomiki i mezhdunar. otnoshenij. – М. : Nauka, 2003. – 328 s. [in Russian]
4. WTO Staff, Report to the TPRB from the Director – General on the Financial and Economic Crisis and Trade – Related Developments. – 2009. – February 9. – P. 8. [in English]
5. Antykrizova polityka v sviti ta Ukraini : porivnjal'na ocinka zahodiv ta ekonomichnyh efektyv : analit. dop. // In-t ekon. doslidzh. ta polit. konsul'tacij [Elektronnyj resurs]. – К., 2009. – Rezhym dostupu: www.ier.kiev.ua [in Ukrainian]
6. Upravlenie vneshnejekonomicheskoy dejatel'nost'ju : ucheb. posobie / pod obshh. red. A.I. Kredisova – 2-e izd. – К. : VIRA, 2001. – 640 s. [in Russian]
7. Svinuhov V.G. Tamozhenno-tarifnoe regulirovanie vneshnejekonomicheskoy dejatel'nosti i tamozhennaja stoimost' : ucheb. / V.G. Svinuhov. – М. : Jekonomist', 2005. – 271 s. [in Russian]
8. Jurchenko K. Zagal'ni pryncypy reguljuvannja mizhnarodnoi' torgivli v ramkah Svitovoi' organizacii' torgivli ta pidvyshhennja zagal'nogo ekonomichnogo rozvytku kraj'n, shho rozvyvajut'sja / K. Jurchenko // Pidpryjemnyctvo, gospodarstvo i pravo. – 2009. – № 10. – S. 61–63. [in Ukrainian]
9. Andrijejev O.V. Perspektivyv zapozychennja svitovoi' praktyky zastosuvannja protekcionizmu dlja rozvytku avtomobilebuduvannja / O.V. Andrijejev // Teorija ta praktyka derzhavnogo upravlinnja. – 2009. – Vyp. 1(24). – S. 1–9. [in Ukrainian]
10. *Todaro Michael P.* Economic Development - 6thed / Todaro Michael P. – Addison : Wesley Publishing Company, 1997. – P. 417–497. [in English]

11. Mun T. England's Treasure by Forraign Trade / T. Mun. – New York (Macmillan and Co.) and London, 1895. [in English]
12. List F. The National System of Political Economy / F. List London, 1976. – P. 97. [in English]
13. Mendeleev D.I. Zavetnye mysli : poln. izd. (vpervye posle 1905 g.) / Mendeleev D.I. – M. : Mysl', 1995. – 413 s. [in Russian]
14. Filatov V.V. Naprjamky suchasnoi' mytnoi' polityky Ukrai'ny / V.V.Filatov // Mytna sprava. – 2009. – №4 (64). – S. 24–30. [in Ukrainian]
15. Upravlinnja mizhnarodnoju konkurentospromozhnistju v umovah globalizacii' ekonomichnogo rozvytku : monogr. : u 2 t. T. 1 / D.G.Luk'janenko, A.M. Poruchnyk, L.L. Antojuk ta in. ; za zag. red. D.G.Luk'janenka, A.M. Poruchnyka. – K. : KNEU, 2006. – 812 s. [in Ukrainian]

Отримано 17.12.12

Т.Л. Боднарчук

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ АНАЛИЗА ПОЛИТИКИ ПРОТЕКЦИОНИЗМА

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты научного дискурса по проблематике протекционизма. Рассматривается понятие протекционизма в узком и широком смысле, исследуется диалектика содержания категории в современных глобализационных условиях. Освещается и обобщается проблема практической реализации политики протекционизма в странах мира наряду с либерализацией, дается краткий анализ уровня и необходимости применения протекционизма в Украине.

Ключевые слова: экономическая глобализация, внешнеэкономическая деятельность, политика протекционизма, либерализация.

T. Bodnarchuk

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS FOR THE ANALYSIS OF PROTECTIONIST POLICIES

This article is dedicated to some theoretical and practical aspects of scientific discussion as for the problems of protection policy, that takes place among some foreign and home economists and scientists. Here the term of protection is overlooked in narrow and broad sense, the dialectics of the category is investigated in modern globalization conditions. The problem of practical implementation of the policy in countries along with trade liberalization is revealed and summarized. A brief analysis of the level and necessity of protection using in Ukraine takes place.

Key words: economic globalization, foreign economic activity, protection policy, liberalization.